

RINDI
Nr 3 • 2004

RINDI

TIDSKRIFT FÖR GOTLÄNSK BOTANIK

Årgång 24 • 2004 • Nr 3

Tidskriften ges ut av Gotlands Botaniska Förening

Redaktion: Gun Ingmansson, Vinkelgatan 2 b, 621 49 Visby
Bo Göran Johansson, Vall, Levide 508, 621 93 Visby
Marita Westerlind, Skolan, Grötlingbo, 620 11 Havdhem
Karin Wågström, Furubjers, 620 33 Tingstäde

Rindi erhåller du antingen genom att bli medlem i Gotlands Botaniska Förening (att bli medlem kostar 125 kr/år för den som bor i Sverige, 200 kr/år för den som bor i utlandet och inte betalar genom svenskt postgiro) eller genom att prenumerera (samma pris som för medlemskap). Familjemedlem betalar 25 kr/år. Studerande betalar 60 kr/år.

Föreningens postgiro är 68 36 66-2. (OBS! Betalning med check accepteras ej!)

Adressen är: Gotlands Botaniska Förening, c/o Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby.

Gotlands Botaniska Förening

är en ideell sammanslutning som har som ändamål att verka för ökad kunskap om Gotlands växter och för bevarandet av en rik flora på ön. Föreningen vill också bland allmänheten sprida intresse för botanik och naturskydd.

Dessa mål söker föreningen förverkliga bl.a. genom att verka för utforskandet av Gotlands flora, att biträda myndigheter och organisationer i behandlingen av botaniskt betydelsefulla naturskyddsfrågor, att utge tidskriften Rindi och även på annat sätt informera om och propagera för sin verksamhet och sina åsikter samt genom att arrangera exkursioner och sammankomster.

Styrelse

Ordf.	Jörgen Petersson, Humlegårdsvägen 18, 621 46 Visby	tel 0498-21 45 59
V. ordf.	Karin Wågström, Furubjers, 620 33 Tingstäde	tel 0498-27 42 66
Sekr.	Gun Ingmansson, Vinkelgatan 2 b, 621 49 Visby	tel 0498-27 13 43
Kassör	Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby	tel 0498-21 61 92
Övriga	Kerstin Gahne, Bertels 129, Stenkumla, 621 95 Visby	tel 0498-26 21 44
	Bo Göran Johansson, Vall, Levide 508, 621 93 Visby	tel 0498-26 62 04
	Fabian Mebus, Väskinds, Väskinde, 621 72 Visby	tel 0498-21 36 03
	Barbro Pettersson, Sigdes, Burs, 620 13 Stånga	tel 0498-48 30 04

Omslagsbilden: Nipsippa, *Pulsatilla patens*, tidigt om våren. Foto: B. G. Johansson, File hajdar den 19 april 1975.

Nyheter i Gotlands flora 2003 och 2004

JÖRGEN PETERSSON

Under denna titel presenteras de växter, som är nya för Gotland. Vidare anges nyfunna lokaler för öns sällsyntaste och mest hotade kärlväxter. Dessutom ges i vissa fall en historisk tillbakablick liksom en översikt av den behandlade artens status i senare tid.

För Gotland nya växtfynd samt lokaler för öns sällsynta och hotade arter kan inrapporteras till artikelförfattaren eller till Bo Göran Johansson. De hotade arterna kan med fördel även rapporteras till Kerstin Gahne eller Karin Wågström, vilka ansvarar för floraväktararbetet på Gotland. Främst önskar vi få in uppgifter om de arter, som markerats med ”-” i artlistan i Rindi nr 3 1994, d.v.s. arter med högst tio fynd sedan 1983. Vi är även tacksamma om vi får in rapporter gällande de arter, som är medtagna på ArtDatabankens rödlista över hotade arter i Sverige (Gärdenfors (red.) 2000).

Namnskick samt ordningsföljden för arterna överensstämmer med ”Förteckning över svenska kärlväxter” (Karlsson 1997) samt tillägg och rättelser i efterhand till denna förteckning (Karlsson 2002 a, 2002 b, 2002 c, 2003). För de arter som hittills ingår i Flora Nordica 1 och 2 (Jonsell (red.) 2000, 2001) gäller detta verk. De latinska namnen är kursiverade. I lokalangivelserna är sockennamnen kursiverade. Belägg i herbarier betecknas som följer: Göteborg (GB), Lund (LD), Riksmuseets herbarium i Stockholm (S), Uppsala fytoteket (UPS), Visby (VI). Uppgifter hämtade från databasen för Projekt Gotlands Flora anges med PGF.

Skogsskräppa, *Rumex sanguineus*

Följande växtplatser för denna art hittades 2003 i *Grötlingbo* (Marita Westerlind): ett exemplar vid vattenhål i betad änge 500 m öster om Norrkvie, två exemplar vid vattenhål i betad lövskog cirka 800 m norr om Kattlunds samt rikligt i dike i betesmark nordväst om Sles. Lokalerna ansluter till det tidigare kända utbredningsområdet i *Grötlingbo* (Nilsson & Olsson 1985, Petersson 2003).

Saltmålla, *Atriplex pedunculata*

Hittades år 2004 på strandängarna vid Själgång på sydsidan av Grötlingboud, *Grötlingbo* (Marita Westerlind). En närliggande växtplats är tidigare känd cirka 500 meter österut (se nedan).

Denna saltgynnade och hotade växt har under tiden för Projekt Gotlands Flora även hittats på följande växtplatser: fläckvis på betad, tidvis översvämmad strandäng vid vägen mot Grunnet, norr om Gylvät samt sydväst om Tubod i *Fide*, vid Burgsviken nära Udden vid Odvalds i *Fide* samt 1,2 kilometer sydsydost Olsvenne och vid Skallården i *Näs*, i skonor på betade strandängar vid Fidenäsvikens västra till nordvästra delar inom Lilla Siglajvs 1:4 samt Lingsarve 1:4 i *Näs*, 300 meter öster om Hallinge ute på Grötlingboud i *Grötlingbo*, i Bovik 250 meter öster om bodarna på Laxskär i *Hablingbo*, i de norra delarna av Gannarreviken i *Klinte*, på Varvsholm i en saltäng sydväst om Snäckan samt ute på Vivesholms norra till östra delar i *Sanda*. De senare växtplatserna i *Sanda* ligger alla på från Sandboviken översvämmade marker och kan därmed betraktas som en lokal (avståndet mellan närliggande växtplatser överstiger inte 500 m). Fynden vid Burgsviken – Fidenäsviken ligger längre från varandra och bör betraktas som enskilda lokaler. Växtplatserna i östra Fide bör även de klassas som egna lokaler liksom den nu upptäckta vid Själgång ute på Grötlingboud. Därmed skulle vi ha tolv aktuella lokaler för saltmållan på Gotland.

Första notering av arten ges av J. P. Rosén (Rosén & Wahlenberg 1821), som anger växten från Tjängdarvestrand i *Sproge* och Grötlingboud i *Grötlingbo* (jfr årets fynd). Från den första lokalen finns ett belägg insamlat 1818 (Rosén i UPS). Belägg tagna vid Långstitestrand (varierande sockenangivelse *Eksta* eller *Sproge*) finns från 1840 till 1891 (UPS, VI). Nutida Långstiteviken ligger i *Eksta* socken. Vad som historiskt avsågs med Långstitestrand är nu inte känt.

Under 1800-talets senare del är saltmållan uppgiven/insamlad från Stockviken i *Öja*, från Näsuddens inre sida i *Näs*, från Petesviken i *Silte*, vid Klintehamn i *Klinte*, ”Klinte på Varfvet” samt från Vivesholm i *Sanda* (UPS; Ahlfgvengren 1888, Johansson 1897).

I början av 1900-talet tillkommer uppgifter/insamlingar från västra stranden i *Fide*, Vaktården i *Näs* samt från Klintehamn i *Klinte* (UPS; Johansson 1910). Bengt Englund (1942) har från sina strandinventeringar inprickade växtplatser för arten vid Stockviken i *Öja* (och/eller *Hamra*), norr om Burgsvik samt från området vid Unghanseskär i *Öja*, nära Udden och från Bandsården till Fidenäs samt längs hela östra kusten av *Fide*, från Austerviken på sydsidan av Grötlingboud i *Grötlingbo*, spridd längs västra stranden av Fidenäsviken och Burgsviken samt vid Vaktården och Linviken i *Näs*, från Snabben (ev. Nisseviken), Holmuddarna och Bovik/Petesvik i *Hablingbo*, Snoderviken i *Sproge*, hela södra kusten av *Eksta* från Ugnen ut mot Hammarudd samt slutligen från området Klintehamn i *Klinte* ut mot Vivesholm i *Sanda*.

De historiska lokalerna överensstämmer mycket väl med de nuvarande. De enda nya som hittats under senare år är de vid Gannarreviken i *Klinte*. Saltmållan bör dock eftersökas på de tidigare växtplatserna i *Öja* samt från västra kusten av *Näs*, *Hablingbo*,

Silte och Sproge.

Saltmållan är en hotad växt, som klassats tillhöra hotkategorin Sårbar (VU) (Gärdenfors (red.) 2000). Den finns även på Öland samt i Skåne, Halland, Västra Götalands län och Bohuslän (Aronsson (red.) 1999). Tidigare fanns arten även i Småland och Blekinge. Saltmållan hotas av igenväxning och gynnas därför av betade strandängar.

Svinamarant, *Amaranthus retroflexus*

Hittades år 2002 vid Bölske i *Eke* (Wera Johansson). Aktuella växtplatser är få (PGF): trädgård cirka en kilometer norr om Hägvalds i *Gerum* (Britt och Sven Snogerup), på en åker cirka 500 m norr om Lojsta slott i *Stånga*, i blottat grus nära ett hus vid Vitvär i *Ardre* (Bo Göran Johansson) och i kanten av ett trädgårdsland vid Avagatan i *Visby* (Sten Svensson).

För första gången omnämnd från Gotland av Ahlfbvengren (1888). Den insamlades dock redan 1880 i *Västergarn* (Ahlfbvengren i S). Enligt ett belägg som samlades av samma person år 1883 i handlare O. H. Nymans trädgård i *Västergarn*, hade den troligen inkommit med barlast från Tyskland (S). Med liknande ursprung är troligen det fynd, som belades från *Visby* hamn redan år 1854 av O. A. Westöö (VI) och O. Jonsson (GB). Växten var kvar på lokalen åtminstone till år 1887 (K. Johansson i VI, Emil Carlsson i VI; Johansson 1897).

Under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet funnen i potatisodlingar främst söder om *Hemse* åren 1891 – 1942 (först av J. M. Pettersson i VI; Fries 1942).

Andra fynd från 1900-talet föreligger från Stenstugu i *Endre* år 1902 (Arvid Gardell i S), i en potatisåker i *Tingstäde* år 1909, 1922 samt före 1942 och vid fortet i samma socken år 1921 (E. Th. Fries i S, Sven Norrby Söderström i VI; Johansson 1910, Fries 1942), rikligt i en potatisåker vid Burs i *Källunge* år 1911 och här kvar i början av 1940-talet samt vid närbelägna (Lilla) Tollby i samma socken år 1939 (E. Th. Fries i S; Fries 1914, Fries 1942), nära Halner i *Bro* år 1917 (Fries 1920), som ogräs i potatisåker vid Valde i *Eskelhem* år 1938 (E. Th. Fries i S; Fries 1942), i en potatisåker vid Burge i *Levide* år 1939 (E. Th. Fries i S; Fries 1942), i ett potatisland vid Västerlaus i *Burs* år 1945 (E. Th. Fries i S) och på en utkasthög vid Högbro i *Halla* år 1947 (E. Th. Fries i S).

Före Floraprojektets tid även sedd i en potatisåker på myrjord vid Gimbrings i *Havdhem* år 1972 (Wera och Richard Johansson).

Vildportlak, *Portulaca oleracea* ssp. *oleracea*

Hittades i närheten av en soptipp nordväst om Kauparve i *Lärbro*, där arten växte spridd på fuktig kalkjord på alvarmark, som var uppkörd av lastmaskiner el. dyl. (Jörgen Petersson). Aktuella lokaler är tidigare kända från *Visby* och *Burs* (Johansson & Larsson 1996, Petersson 2002).

Knipparv, *Cerastium glomeratum* vid Dals i Grötlingbo. Foto: M. Westerlind, den 17 juli 2004.

Knipparv, *Cerastium glomeratum*

Denna på Gotland sällsynta växt hittades under 2004 inom ett nytt utbredningsområde vid Dals i *Grötlingbo* (Marita Westerlind). Här växte arten i ett uttorkande vattenhål på en betesmark sydväst om gården. Knipparv är tidigare endast känd från två växtplatser mellan Bomunds i Hammaren och Närkåns mynning i *När* (Petersson 1994, 1996).

Rödnarv, *Spergularia rubra*

En lokal hittades år 2003 i ett sandigt dike en km sydväst om Kruse i *Sproge* (Gun Ingmansson). Arten växte här tillsammans med krypnarv, råttsvans, jungfrukam, sumpnoppa och huvudtåg (*Sagina procumbens*, *Myosurus minimus*, *Aphanes arvensis*, *Gnaphalium uliginosum*, *Juncus capitatus*). Rödnarven fanns även i en närliggande åker där den sågs på sandblottor tillsammans med sydsmörblomma (*Ranunculus sardous*).

Detta är det nionde aktuella fyndet på ön. För övriga fynd samt historik se Petersson (1996, 1997, 1999a, 2003).

Nipsippa, *Pulsatilla patens*

En specialinventering genomfördes 2004. Härvid framkom att den gotländska populationen omfattade cirka 113 000 blommande exemplar. Av dessa fanns den övervägande delen (107 000) inom de västra delarna av Filehajdar. I övrigt se annan artikel (Petersson 2004).

Vanlig åkerrättika, *Raphanus raphanistrum* ssp. *raphanistrum*

Hittades år 2003 rikligt i en trädesåker 300 m öster om Bölske änge i *Grötlingbo* (Marita Westerlind). Intressant notering då denna numera sällsynta växt angavs från Bölske i *Grötlingbo* redan av Karl Johansson (1897). Belägg finns även tagna vid Smiss i samma socken år 1913 (E. Th. Fries i LD, S). I modern tid enbart noterad vid Idholmen i *Väskinde* år 1982 samt på två växtplatser vid Lukse i *Burs* cirka 10 år senare (Petersson 1992, 1997).

Som komplettering till den historik som redovisas i Petersson (1992) kan anföras: Arten anges först av Linné (1745), som såg åkerrättikan i en åker i närheten av Hoburgen i *Sundre* vid sin gotländska resa år 1741. Här fanns den ännu talrikt kvar åtminstone till 1895 (K. Johansson i S, UPS, VI; Johansson 1897). Under 1800-talet sågs arten dessutom vid Bonsarve i *Vamlingbo* (Johansson 1897, även enl. Landeberg 1811 och Afzelius 1844 vilka enbart anger den från nämnda socknen), på Faludden (Krok 1860 i UPS) och vid Bocksarve i *Öja* (P. C. Afzelius 1841 i UPS), vid Langstitestrand i *Eksta* (Johansson 1897 enl. Afzelius 1844), på barlast vid Klintehamn i *Klinte* (Johansson 1897) och Slite i *Othem* (T. Vestergren 1894 i S; Johansson 1897), Ytlings i *Bro* år 1917 (T. Vestergren i S, UPS;

Vanlig åkerrättika, *Raphanus raphanistrum* ssp. *raphanistrum*.
Scannat belägg från Grötlingbo.
Leg. M. Westerlind.

även Sven Norrby Söderström *Bro* år 1920 i VI) samt järnvägsstationen i *Tingstäde* (Fries 1920).

Dessutom noterad på flera platser i *Visby*, där arten först sågs redan av Säve (1837) på åkrar vid Kungsladugården (enl. Johansson 1897). Här också sedd av Johansson själv i slutet av 1800-talet (Johansson 1897, jfr även Aulin 1914).

År 1854 (O. A. Westöö i VI) och 1860 (Krok i S) samlades denna växt i *Visby* hamn, där den fanns kvar åtminstone till 1893 (K. Johansson i UPS). År 1855 insamlad vid "plantagen" Länna gård (O. A. Westöö i VI; Johansson 1897). I övrigt sedd i *Visby* i en åker mellan Kungsladugården och Gråbo (Johansson 1897), vid Visborgs slätt år 1907 (E. Th. Fries i LD och S. A. G. Eliasson i S), österut från *Visby* år 1911-1913 (E. Th. Fries i LD, S) samt vid Södervärn 1912-1915 (E. Th. Fries i LD, S, UPS).

Kråkrassing, *Coronopus squamatus*

Över 50 exemplar växte år 2004 intill en åkerväg cirka 100 meter nordost om Hägur (sydligaste gården) i *Eksta* (Gun Ingmansson). Detta fynd är det åttonde i modern tid.

För historik samt övriga nutida lokaluppgifter hänvisas till Johansson & Larsson (1986) samt Petersson (1989, 1993, 1996, 1999a). Kråkrassingens är klassad som Sårbar (VU) i den nationella rödlistan (Gärdenfors (ed.) 2000).

Gatkrassing, *Lepidium rudemale*

Knappt hundra exemplar hittades år 2004 på ruderatmark vid en soptipp cirka 500 m väster om Stora Mafriks (stora gården) i *Västergarn* (Jörgen Petersson).

Tidigare är gatkrassingens känd (PGF) från Öndarve i *När*, Rangvalds i *Stånga* (Tjängvide resp. Tjängdarve uppges felaktigt i Petersson 1993, 2003), från stranden öster om Vike och ute på piren i Katthammarviks hamn samt på Storgrunn i *Östergarn*, från soptippen (tillfälligt), Eugeniagatan, Erik XIII gränd samt från Hamnstationen i *Visby*, Kappelshamn i *Hangvar* samt slutligen från Norrgårde i *Hellvi*. Dessutom noterad från en körväg 300 meter sydost om Haukmyr i *Hall* (Petersson 2003).

I och med årets fynd finns nu elva växtplatser på Gotland. Då har den tillfälliga förekomsten på *Visby* soptipp inte medräknats samt växtplatserna vid Vike och hamnen i Katthammarsvik sammanförts till en lokal. För historik se Petersson (1993).

Tofsfetknopp, *Sedum forsterianum*

En trädgårdsart som har fått en ökad spridning på Gotland. Oftast dock utkommen med trädgårdsutkast, kvarstående eller liknande. Första noteringen på Gotland var vid Ölbäck i *Endre*, där arten tillfälligt utkommit med trädgårdsutkast (Johansson 1990). Liknande ursprung hade två växtplatser nära Körsbärgsgården vid Västergårde i *Sundre* år 1996 (Johansson & Larsson 1996 enl. Bengt Larsson) samt vid en soptipp i ett f.d. kalkbrott 300 m sydväst om Stajnkrogen i Väskinde (Johansson & Larsson 1996 enl. Jörgen Petersson).

Följande noteringar föreligger dessutom från senare tid (samtliga Jörgen Petersson): år 1992 vid väderkvarnen i Fårösund i *Bunge*, år 1993 på kalkkant i djup sänka sydväst om rondellen vid Norrgatt, år 1998 på en mur vid Slottet, år 2001 (kvar 2004) på kalkkulle 20 meter söder om en trädgård nära kvarnen Plågan i *Visby* samt år 2002 på Högklint i *Västerhejde*. Dessutom noterad från *Endre* och *Bunge* kyrkogårdar där den spritt sig på murar och mark.

Slutligen finns en uppgift (PGF) från en körväg genom en dyn öster Ulla Hau på *Fårö*, där tofsfetknoppen växte i blottad sand (Gun Ingmansson, Bo Göran Johansson, Jörgen Petersson).

Flikros, *Rosa tomentella*

Hittades under 2004 i åkerkanten just söder om f.d. lärarbostaden i *Grötlingbo* (Marita Westerlind). Från denna socken redan angiven av L. P. Reinhold Matsson (1895), som anger att flikrosen är allmän i socknen. En kal form noterades då mellan Domerarve och Rovalds.

Denna sällsynta ros är under senare år funnen söder om pensionat Björklunda i *Öja*, öster och väster om kyrkan i *Fide* samt vid en glänta i en betad lövskogshage 350 meter sydväst om Kvinnegårda i *Havdhem* (Petersson 1996, 1997). Lokalen vid Fide kyrka anges redan av Matsson (1895), som även anger flikrosen från Rikvide i *Silte* samt nära Isume i *Väte*. Han anger denna ros även från socknarna *Mästerby* (enl. Wittberg) och *Visby* (enl. Wennersten). Inom dessa områden kan den säkert återfinnas.

Flikrosen är numera rödlistad i hotkategori Sårbar (VU) och har växtplatser i Skåne, Blekinge, Öland, Kalmar län, Västergötland och Östergötland. Den är tidigare även känd från Södermanlands och Uppsala län (Gärdenfors (ed.) 2000).

Balkanoxel, *Sorbus graeca*

Hittades under 2004 långt från tidigare kända växtplatser då ett mindre (1 m högt) exemplar noterades cirka 350 m nordnordost om *Hall* kyrka och nära vägen mot Norrbys (Jörgen Petersson). Den är även sedd under året vid Lugnets golfbana cirka 300 m nordost om Lilla Hästnäs i *Visby* (Jörgen Petersson). Den senare växtplatsen ansluter till de tidigare kända i Visbyområdet, där arten är noterad från Blåhäll i *Tofta* till Åby i *Bro* (Högström & Fåhraeus 1993, Johansson & Larsson 1996, Petersson 2001).

Gulkronill, *Hippocrepis emerus*

En intressant notering har hittats i en av Bengt Petterssons efterlämnade anteckningsböcker. Följande antecknades den 30 april 1939: ”Senare meddelade Gutenberg om sitt fynd av *Coronilla* (!) på en rauk i skogen mell. Vallst. o. Tjelders”. Flera lämpliga raukar finns i dessa skogsområden de flesta lämpliga kanske öster om Tjelvars grav inom *Boge*. Kontrollera gärna raukarna då ni besöker detta område.

Knölvial, *Lathyrus tuberosus*

En ny växtplats för denna hotade växt hittades under 2003 nordväst om Smissarve i *Silte* (Sofia Lund). Här växte knölvialen ganska rikligt längs körvägen mitt emot avtaget till gården och i en övergiven åkermark vid körvägens slut.

Nu finns sex aktuella lokaler för knölvialen på ön. Tidigare är arten uppgiven från Katthammarsvik i *Östergarn*, Stale i *Rone*, Flors i *Burs*, Klintehamn i *Klinte*, och nära parkeringsplatsen till Prästänget i *Hörsne* (Petersson 1999 b, 2002. För artens historik på ön se även Johansson och Larsson 1996). Knölvial är klassad som Sårbar (VU) i den nationella rödlistan (Gärdenfors (ed.), 2000) och fridlyst.

Esparsett, *Onobrychis viciifolia*

Ett exemplar växte år 2003 i en vägkant cirka 500 m väster om *Rute* kyrka (Marita Westerlind). Övriga aktuella växtplatser är kända från Lingvide i *Havdhem*, sydsydväst bygdegården i *Eke* samt från en buskmark öster om kyrkan i *Roma* (Petersson 1999b, 2003). För esparsettens historia på Gotland hänvisas till Johansson & Larsson (1996) samt Petersson (1999b).

Arten är i den nationella rödlistan (Gärdenfors (red.) 2000) klassad som Starkt hotad (EN).

Robinia, *Robinia pseudoacacia*

Robinia växte i slutet av sommaren 2003 med två exemplar på en jordtipp söder om ridhuset vid Mulde i *Fröjel* (Gun Ingmansson). Tidigare känd som förvildad från ett grustag vid f.d. järnvägen nedanför Hällarna i *Visby* (Ingmansson & Larsson 1987) samt från järnvägsbanken nära Nygårds i *Västerhejde* (Johansson & Larsson 1996). I den senare artikeln beskrivs även artens historik.

Klipplin, *Linum austriacum*

En ny växtplats upptäcktes 2004 vid Ölbäck i *Endre* (Elsa Bohus Jensen). Cirka 50 blommande stänglar växte här i kanten av en stig över en enbuskmark. Detta blir det sjunde fyndet på Gotland. För övriga växtplatser samt historik hänvisas till Petersson (2003).

Grenbingel, *Mercurialis annua*

Hittades år 2004 med cirka 100 exemplar på en grusad uppfart till ett pumphus vid en nyanlagd bevattningsdamm 350 m sydost om Stengrinde i *Hellvi* (Jörgen Petersson). Detta blir den nionde lokalen på Gotland.

Övriga nutida uppgifter föreligger från området Malms till Kyllaj (flera växtplatser; räknas här som en lokal) och Smöjen i *Hellvi* samt från Hursken i *Rute* (Fåhræus & Högström, 1985). Vidare noterad från en grusgrop en kilometer väster om Othemars (Petersson 1994) och från Slite soptipp, *Othem* (Petersson 1997). Även följande lokaluppgifter föreligger (PGF): på en trädesåker väster om Stora Hammars i *Lärbro*, nära ladugården vid Sajgs, färhage 100 meter västsydväst kyrkan samt vid Nystugu 1:12 i *Hellvi*. Grenbingel har sina huvudsakliga förekomster inom *Hellvi* socken på nordöstra Gotland, men kanske kan en viss spridning till angränsande socknar skönjas.

Grenbingel inkom under slutet av 1800-talet med barlast till flera hamnar på Gotland. Första fyndet gjordes ej senare än 1861 av Fr. Sandéen vid Kyllajs hamn i *Hellvi* (Hartman 1861). Till Slite i *Othem* inkom grenbingeln år 1863, då den samlades av Ekman (Johansson 1897). Även antecknad av Westöö (1852, avskrift gjord 1864, denna anteckning möjligen tillförd senare än 1852). Senaste belägget är här taget vid Stormvägen i Slite år 1932 (Alfr. Ekbon i VI). Till *Visby* hamn kom arten 1884 och det sista belägget från *Visby* är taget på en ruderatplats söderut från staden år 1937 (E. Th. Fries i S). Slutligen finns belägg tagna från år 1895 (O. A. Westöö i VI) till 1925 (E. Th. Fries i S) vid Storugns i *Lärbro*.

Tibast, *Daphne mezereum*

Hittades år 2004 med två exemplar i hållmarkstallskog vid Kuse (mittför veterinärkliniken) i *Västerhejde* (Elsa Bohus Jensen, familjen Matsson). Detta är det sjunde fyndet på Gotland. Tibasten är inte inhemsk på ön utan har spritt sig från odling. För historik och övriga växtplatser se Johansson & Larsson (1997).

Pumpa, *Cucurbita pepo*

Växte i slutet av sommaren 2003 (flera sorter) på en jordtipp söder om ridhuset vid Mulde i *Fröjel* (Gun Ingmansson). Pumpa verkar inte tidigare vara noterad som friväxande på ön.

Jättenattljus, *Oenothera glazioviana*

Växte i slutet av sommaren 2003 med ett exemplar på en jordtipp söder om ridhuset vid Mulde i *Fröjel* (Gun Ingmansson). Detta blir det femte fyndet av denna trädgårdsflykting på Gotland.

Jättenattljuset är tidigare sedd år 1996 (ej kvar 1997) på sandig gräsmark bredvid cykelbanan i anslutning till Toftavägen, där den växte nära ett litet torp söder om Kungsladugården i *Visby* och år 1997 på f.d. soptippen i *Tofta* (Båda Johansson & Larsson 1997) samt vid Tomte i *Halla* år 1999 (Petersson 2000). Ytterligare en växtplats finns i PGF då arten noterats år 1999 nära Grindtorpet i anslutning till väg 140, vid avtaget ned mot Nygårds allé (Elsa Bohus Jensen).

Äkta nålkörvel, *Scandix pecten-veneris* ssp. *pecten-veneris*

Ännu hittas nya växtplatser för detta vikande och hotade åkerogräs. Ett bestånd på cirka 10 m² i hörn och kant av en havreåker 200 meter fanns 2003 nordost om Skåls och fem exemplar 2004 i en ärtåkerkant 500 meter sydost om Lilla Däppan i *Näs* (Jörgen Petersson).

Flera nya lokaler har de senaste åren upptäckts i just socknen *Näs* (Petersson 2003). För övriga nutida växtplatser samt artens historik och hotbild hänvisas till Petersson (1998, 1999a, 2003). I den nationella rödlistan (Gärdenfors (red.) 2000) klassas den äkta nålkörveln som Akut hotad (CR). Den är numera även fridlyst.

Knutört, *Anagallis minima*

Denna ytterst småvuxna och svårседda växt har upptäckts på fyra växtplatser i *Hablingbo* (Jörgen Petersson). År 2003 växte knutörten i sammantaget tusentals exemplar på tre

växtplatser i fuktiga körspår och på fåtrampade stigar cirka en kilometer sydväst om Nisse. Området utgör inre delen av en stor betesfälla, som fortsätter ut mot udden Snabben. Underlaget i dess inre del är grusblandad sand, vilket är typiskt för knutörtens växtmiljö. År 2004 hittades spridda exemplar (litet bestånd) i körspår på ett bete cirka 800 meter norr om Mjauviken (Jörgen Petersson). Denna lokal karakteriserades i övrigt av åtskilliga tusen exemplar av den hotade växten flockarun (*Centaureum erythraea*).

Ovanstående växtplatser bör räknas som två lokaler. Knutörten har därmed sju aktuella lokaler på Gotland. För övriga lokaler samt historik hänvisas till Petersson (1992, 1999, 2001). I Rödlistade arter i Sverige 2000 (Gärdenfors (ed.) 2000) klassas knutörten som Missgynnad (NT).

Sen ängsgentiana, *Gentianella amarella* ssp. *amarella* var. *amarella*

Denna varietet växer på Gotland främst i källmyrar och blommor i augusti-september. Den är den mest högvuxna *Gentianella* på ön och kan nå en höjd av 30-40 cm. Den har också flest noder på stammen, vilka ofta uppgår till 10-12 stycken. Som jämförelse har den tidiga ängsgentiana, *Gentianella amarella* var. *lingulata*, cirka 4-6 noder och sumpgentiana, *Gentianella uliginosa*, enbart 1-3 noder.

Varieteterna (då underarter) utreddes och publicerades först av Murbeck (1892), vilken även uppgav den sena ängsgentiana från Storugns i *Lärbro*. Här samlades denna växt redan av P. C. Afzelius, som besökte Gotland åren 1841 och 1845 (odaterat belägg i UPS). Under andra delen av 1800-talet funnen år 1852 av O. A. Westöö väster om träsket i *Tingstäde* (Johansson 1897). År 1860 belagd från *Visby* av J. Jonsson (S, VI; Johansson 1897 som troligen felaktigt anger året till 1869). Från *Vallstena* insamlades arten av O. Olsson och från Häglajvs, Gervalds och Smis i *Hejde* angiven av Ahlfbengren (Johansson 1897). Vid Mölner i *Klinte* funnen på sidlänt betesmark (kalkkärr) av Karl Johansson år 1894 och 1910 (S, UPS, VI).

I början av 1900-talet tillkommer ännu ett fynd i *Klinte* nedströms Mölner, då växten hittas 1901 och 1910 vid bäcken nära Robbjäns (K. Johansson i S, UPS, VI). Nästa fynd blir vid Nyhamn i *Lummelunda* där den sena ängsgentiana insamlas av E. Th. Fries år 1919 (UPS; Fries 1920). Ett belägg finns även år 1924 från samma socken (Sven Norrby Söderström i VI). Fries (1934) uppger växten från Lickershamn i *Stenkyrka* och Fardume i *Rute*. Ett belägg insamlat av Vittberg i Mästermyr i *Hemse* anses av Johansson (1897) vara en mellanform mot tidig ängsgentiana.

Märkligt nog finns inga historiska uppgifter eller belägg från de områden, där denna växt uppmärksammas mest de senaste åren nämligen i området Lojsta Hajd bort mot Etelhem. Inom detta område finns i källmyrsmiljö 18 växtplatser, vilka kan grupperas på 11 lokaler här uppräknade från väster mot öster (om ej annat anges sedda år 2002 av Jörgen Petersson): år 1986-1987 i dikeskant 800 meter öster om Stora Hajdes (Britt och Sven Snogerup i PGF) och sex exemplar 350 meter sydost om Plantskolan i *Fröjel*, över 100 exemplar på tre växtplatser i dikade källmyrar 1,5 km söder om Russparkscentrum i *Gerum*, ett exemplar

i källområde 1,6 km sydväst om Äljemyr (*Hejde*) inom *Stånga* (exklav), 11 exemplar (varav 3 vitblommiga) på två växtplatser i källmyrar 750 till 900 meter norr om Stangsmyr (*Fardhem*) inom *Lojsta*, cirka 550 exemplar på tre växtplatser i dikade källmyrar 700 till 1000 meter sydsydväst Äljemyr (*Hejde*) inom *Lojsta* och *Stånga* (exklav) socknar, 15 exemplar i källmyr 1,2 km sydost om Äljemyr och två exemplar på två växtplatser vid källmyrstrännilar 450 till 500 meter sydväst om Kauparve (pkt 54,37) i *Hejde*, tre exemplar vid källmyrslikt dike nära en körväg 1,6 km norr om Broträsk i *Stånga*, ett litet bestånd år 1994 i numera bortgrävd källmyr (badsjö) 750 meter norr om Västringe i *Etelhem* samt slutligen ett exemplar i källmyr 1,5 km västsydväst om Altajme i *Buttle*.

Från östra och norra Gotland noterad enligt följande (Jörgen Petersson): sex exemplar på två växtplatser på gräsmark nära källmyr och i kant av källområde sydväst om Bunkmyr i *Gothem* (här först noterad redan år 1993), ett exemplar i källmyr 2,7 km norr om kyrkan i *Lummelunda*, några exemplar i källmyr 500 meter nordnordväst nordspetsen av Stora Pusssmyr i *Othem*, ett exemplar år 1993 i planteringsgrop i dikad/planterad f.d. gräsmyr 1,25 km ostsydost Gullauser, tre exemplar på dikeskanter i källmyr 2,1 till 2,3 km söder om Suderbys och år 2004 spridd i källmyr cirka en km ostnordost om nordligaste gården vid Häftings i *Hangvar*.

Sammantaget ger ovanstående noteringar under senare år 17 aktuella lokaler för sen ängsgentiana på Gotland. Flera kan säkert hittas framöver.

Några fynd av ängsgentiana från tidigare år är ej preciserade till varietet. Högström (1984) hittade den 16 augusti år 1983 ängsgentiana vid inventering i Västris träsk i *Tingstade*, där den växte i en kanal. Med tanke på fynddatum bör det vara denna varietet. Nära signalmasten för skjutfältet på nordostsidan av Träsket i *Tingstade* hittades växten år 1985 (Högström 1985), där den växte nära en kalkhällmark i strandmiljö. Vid Tingstade träsk hittades ängsgentiana redan av O. A. Westöö (se ovan) under 1800-talet, varför denna varietet kan avses. 1985 insamlades ängsgentiana i en torr äng vid Listängarna nära Hammars i Norrlanda av Karin Apelgren och Lena Jonsell (UPS). Enligt uppgift skedde insamlingen i september varför denna varietet är den troligaste. I PGF finns slutligen två närbelägna växtplatser noterade vid Angebjärs i *Anga* (Bengt och Lena Jonsell), som möjligen avser denna varietet.

Tidig ängsgentiana, *Gentianella amarella* ssp. *amarella* var. *lingulata*

Denna varietet blommar tidigt redan i juni-juli. Den är på Gotland, åtminstone numera, mer kustbunden än föregående och förekommer på kortbetad eller slåttad kortvuxen gräsmyr eller ängsmark. För skillnader i byggnaden se ovan under sen ängsgentiana.

Tidig ängsgentiana uppges första gången från Gotland av Säve (1837), som anger den samlad (belägg i S enl. Johansson 1897) av C. G. Myrin på *Fårö*. Myrin reste på

Sen ängsgentiana, *Gentianella amarella* ssp. *amarella* var. *amarella*, norr om Stangsmyr i Stånga. Foto: M. Westerlind, 30 aug. 2003.

Gotland år 1829. På *Fårö* även belagd 1896 av K. Vittberg (Johansson 1897), år 1904 vid Ava (T. Lindfors i S, VI), år 1922 (Sven Norrby Söderström i VI) samt slutligen funnen av Gösta Fåhraeus (Johansson & Larsson 1985) år 1982 (ej återfunnen senare) nära stranden sydost om Dämba. Under 1800-talet även insamlad vid Biskops i *Bunge* år 1840 av O. A. Westöö (S, VI).

I början av 1900-talet tillkommer fyndplatser år 1911 i en löväng vid ån i *Dalhem* (K. Johansson i S, VI), år 1920 vid Tjelders i *Boge* (Fries 1920), i en myr öster om kyrkan och vid Storugns i *Lärbro* (Fries 1925) samt år 1950 med ett exemplar i en fuktäng nedanför kyrkan i *Rute* (Bengt Pettersson i privat anteckningsbok). En anteckning från 6 juli år 1937 gjord av samma person från en myr mellan Mulde och Alstäde i *Fröjel*, bör med tanke på fynddatumet räknas till denna varietet.

Under senare år är den tidiga ängsgentianan endast funnen med fem växtplatser fördelade två lokaler. År 1985 sedd av Torbjörn Lindell på strandbetet 850 till 1100 meter norr om Botvaldevik i *Gothem* (Johansson & Larsson 1985). Här finns troligen tusentals exemplar i skogskanten norr om lagunen samt ett ensamt exemplar cirka 100 meter söder om Botvalde träsk (Jörgen Petersson i PGF).

Slutligen finns tre växtplatser vid det s.k. "Bombfältet" ute på Bungenäs nordöstra delar i *Bunge*. I PGF finns en notering av Gösta Fåhraeus från 1980-talet, då han hittade växten 50 meter från stranden och cirka 200 meter söder om gränsen för "Bombfältet" inom Audungs 1:15. Under inventeringar år 2004 hittades över 200 exemplar på två närliggande växtplatser på själva "Bombfältets" sydöstra delar (Jörgen Petersson). Växtplatserna ligger 250 meter (norr en skyttebana för lerduvor) respektive 500 meter (nordväst f.d. handgranatbanan) nordnordväst om sydgränsen för "Bombfältet". De kortvuxna gräsmarkerna här är även orkidérika med bl.a. salespsrot och honungsblomster (*Anacamptis pyramidalis*, *Herminium monorchis*), men håller till vissa delar på att växa igen med enbuskar. Området betas fortfarande av en liten grupp får, men uppenbarligen är betestrycket för lågt.

I PGF finns dessutom en uppgift från "äng intill Bjärsmys" i *Anga* (Bengt och Lena Jonsell), som troligen avser denna varietet.

Parkmåra, *Galium pumilum*

En ny växtplats för denna art, som anses vara inkommen med gräsfrö, hittades år 2004 i *Gerum* prästänge (Jörgen Petersson). Den växte här runt en hamlad ask i den torrare norra delen av ängten. Aktuella växtplatser finns sedan tidigare inom Roma sockerbruks park i *Björke* (Nilsson 1981; PGF) samt på två växtplatser i östra delen av f.d. Ronemyr tillhörande gårdarna Findarve och Burge i *Rone* (Petersson 1992). Växtplatserna i Rone bör räknas som en lokal, varför vi nu har tre aktuella sådana på Gotland.

Tidig ängsgentiana, *Gentianella amarella* ssp. *amarella* var. *lingulata*. Foto: J. Petersson, 23 juni 2004, "Bombfältet" i *Bunge*.

Första gången parkmåran anges förekomma på Gotland är i Hartmans Flora (1832). Den uppges av Johansson (1897) vara inkommen med barlast och gräsfrö till ön. Under andra hälften av 1800-talet noterad av V. Molér från Gamlehamn (= Almedalen; Eisen & Stuxberg 1869) samt insamlad från klöveråkrar vid Länna gård i *Visby* (K. Johansson i VI; Johansson 1897). På den senare växtplatsen var den kvar åtminstone till år 1912 (E. Th. Fries i S). Även insamlad i en igensådd åker (gammal vall) söder om Stenstugu i *Othem* år 1894 (Johansson i S, UPS, VI; Johansson 1897).

I början av 1900-talet tillkommer ett flertal lokaler: år 1903 inkommen med gräsfrö till Visborgsslätt i *Visby* (E. Th. Fries i S, UPS; Johansson 1910, Hylander 1943), år 1906 hittad på en åkerren på Martebomyr i *Martebo* (K. Johansson i UPS, VI; Johansson 1910), år 1910-1915 uppmärksammas från Nygårds i *Västerhejde* (Johansson 1910; E. Th. Fries år 1915 i S), år 1911 insamlad från gräsmattan i DBW:s botaniska trädgård i *Visby* (K. Johansson i UPS), år 1916 insamlad vid Othemars i *Othem* (E. Th. Fries i S, UPS), år 1917 för första gången uppgiven från Sockerfabrikens park i *Björke* (jfr. ovan; Fries 1917, Hylander 1943), år 1918 (årtal något osäkert) insamlad vid Kyrkebys i *Etelhem* (G. O. Malme i S) samt år 1931 i skogsmark vid Sigvalde i samma socken (E. Th. Fries i S, UPS; Fries 1934), år 1925-30 på en banvall söderut från *Grötlingbo* anhalt (Fries 1925; E. Th. Fries i S, UPS) och slutligen år 1928 insamlad vid Kolens kvam norr om *Visby* (Axel Nygren i UPS).

Parkmåran är i Rödlistade arter i Sverige 2000 (Gärdenfors (ed.) 2000) klassad som Starkt hotad (EN). Den bör alltså eftersökas på de historiska växtplatserna för att se om den överlevt på några andra lokaler än Sockerparken i *Björke*.

Stenmåra, *Galium saxatile*

Första fyndet av mer stabil karaktär på Gotland. Dock föreligger en uppgift om ett tillfälligt fynd vid Hoburgsklippan i *Sundre* år 1888 (Petersson 1989). De i samma artikel uppgivna fynden från området runt Muskmyr i samma socken har emellertid återtagits som osäkra. Vid genomgång av material runt arten hittades även ett belägg, som samlats ”på väg till *Dalhem*” av F. och E. Lönnkvist år 1908 (S). Vi får väl så här i efterhand anta att utgångspunkten var *Visby*, vilket gör att fyndet kan vara intressant. Fastlandslika miljöer finns nämligen väster om *Dalhem* och bort mot *Ekeby* socken, där sanden dominerar och t.ex. mattlummer har en av sina få växtplatser på ön. Här finns alltså en miljö som stenmåran kräver för att trivas.

Stenmåran hittades vid inventeringsarbete år 2003 i en beteshage på sand 500 meter nordost om Lifför i *När* (Caroline Edelstam). Området ligger på sandunderlag och består av fornåkrar i form av svackor med mellanliggande låga åsryggar. Stenmåran växer nere i en av svackorna i flera ymniga mattor. Växtligheten i hagen karakteriseras även i övrigt av ”fastlandsarter” t.ex. ljung, rotfibbla, stagg och skogsnoppa, varav särskilt den senare är sällsynt på Gotland (*Calluna vulgaris*, *Hypochoeris radicata*, *Nardus stricta*, *Gnaphalium sylvaticum*). Miljön i beteshagen överensstämmer alltså med de magra förhållandena, som råder på stenmårans normala växtplatser i västra Sverige.

Skär snårvinda, *Calystegia sepium* ssp. *spectabilis*

Växte i slutet av sommaren 2003 på en jordtipp söder om ridhuset vid Mulde i *Fröjel* (Gun Ingmansson). Denna sällsyntare underart till den vanliga snårvindan har tidigare hittats på en trädgårdstipp vid Lidmans trädgård i *Visby*, från utkast öster om Lillmyr i *Follingbo* samt i en oxbärshäck i Slite, *Othem* (Johansson & Larsson 1997, Petersson 2003). I Johansson (1998) finns även följande notering: ”*Atlingbo*, vägkant (Birgersson & Selin 1997). Samma lokal nära kyrkan, som tidigare angivits för rosenvinda (sedd 1984, BGJ i denna artikel, del ett). Vindan har alltså hållit sig kvar på samma lokal under lång tid. Om arttillhörigheten råder dock en viss oklarhet”.

Kransborre, *Marrubium vulgare*

En ny växtplats för denna hotade växt hittades år 2004 norr om Sigsarvestrand i *Hangvar* (Lars-Åke Pettersson). Fem exemplar stod här i kanten av en grotta på en stor rauk.

Enbart den åttonde växtplatsen sedan 1983 för denna sällsynta och vikande kulturbundna växt. Övriga noteringar samt historik finns i Petersson (1995, 1996, 1997, 1998, 1999a). Kransborren är i Rödlistade arter i Sverige 2000 (Gärdenfors (ed.) 2000) klassad som Starkt hotad (EN). Den är även fridlyst.

Grönmynta, *Mentha spicata*

Hittades år 2004 på två nya lokaler: i sandgropen vid Ekekorset nära väg 142, *Grötlingbo* (Marita Westerlind) samt på en jordhög vid campingen i Lickershamn, *Stenkyrka* socken (Lena Jonsell). En något äldre notering finns från 2001 då grönmyntan växte på avfallshögar just nordväst en trädgård vid Medebys (gårdarna nordost Trullträsk) i *Fleringe* (Jörgen Petersson).

I och med ovanstående fynd har vi nu sju noteringar den senaste tjugoårsperioden. För övriga växtplatser samt historik hänvisas till Johansson & Larsson (1997) och Johansson (1998).

Mexikansk pikklubba, *Datura innoxia*

Hittades år 2004 med cirka fem exemplar på en soptipp med gödselrester och jord nordväst om Kauparve i *Lärbro* (Jörgen Petersson). Första fyndet för arten på Gotland gjordes år 2001 då den mexikanska pikklubban hittades vid soptippen i *Väte* (Petersson 2002).

Ballongblomma, *Nicandra physalodes*

En odlad potatisväxt som verkar spridda sig allt mer. Nya växtplatser finns noterade år 2003 från Blockgränd i Visby innerstad samt år 2004 vid en jordhög 800 meter sydväst Kungsladugården i *Visby* (båda Jörgen Petersson) samt i grävd jord (för elledning) vid Gartarve i *Gammelgarn* (Eiwor Buskas). Fyra växtplatser är sedan år 1994 tidigare kända från *Visby* samt en från Mulde i *Fröjel* (Johansson & Larsson 1997, Johansson 1998).

Spjutsporre, *Kickxia elatine*

Hittades i oktober 2003 kring soptippen i Havhem (200 m N, 700 m N samt 500 m O; Sofia Lund). År 2004 hittades två nya växtplatser inom *Sanda* socken (Jörgen Petersson). Den växte dels spridd i en kornåkerkant i sydvästra delen av socknen nära landsvägen vid utfarten från Stora Varbos och dels rikligt i en stubbåker norr om kvarnen nordnordost om Bjästavs i norra delen av socknen. De senare växtplatserna ansluter till tidigare kända i *Sanda* och *Klinte* socknar. För dessa samt övriga växtplatser och historik för spjutsporre på Gotland se Petersson (1998, 2002). Arten är klassad som Starkt hotad (EN) i den nationella rödlistan (Gärdenfors (ed.) 2000).

Alvarveronika, *Veronica praecox*

Denna tidigblommande kalkväxt hittades år 2003 med 71 exemplar på Kungsladugårdshällarna i *Visby* (Jörgen Petersson). Den växte här nära klintkanten på en kalkhäll med tunt jordtäckte cirka 100 meter norr om stora skjutbanan. Arten är dock insamlad från klippor på Kungsladugårdshällarna i *Visby* redan år 1896 av Karl Johansson (UPS), varför ovanstående notering är ett återfynd från området.

Detta är den elfte lokalen för arten den senaste tiden. För övriga växtplatser samt alvarveronikans historik på Gotland hänvisas till Petersson (2002).

Som kompletteringar till historiken kan följande fältanteckningar av Bengt Pettersson (Umeå Universitet) anföras. Han fann redan år 1942 alvarveronikan på Lindeklint i *Linde*, då den växte sparsamt nära kyrkan. År 1946 dock uppgiven som mycket talrikt blommande och i frukt på branten. År 1950 noterad som talrik, då den växte i söndertrampad mossmatta på häll alldeles vid branten några 10-tals meter från gården nedanför klinten. År 1951 angiven med några 10-tal exemplar 30-100 m från landsvägen (vid gård). Vidare funnen år 1952 en halv kilometer öster om kyrkan i *Hejde*, där veronikan växte norr om vägen på en öppen yta på kalkhäll, där en bil kört fram med kalksten. Nutida växtplatser finns enbart söder om vägen. Slutligen antecknade han 1954 alvarveronika i ett fåtal exemplar på Grogarnsberget i *Östergarn*.

Alvarveronikan har klassats som Sårbar (VU) i den nationella rödlistan (Gärdenfors (ed.) 2000).

Malörtsambrosia, *Ambrosia artemisiifolia*

Två exemplar uppkomna 2003 nära fågelfrömatning vid f.d. skolan i *Grötlingbo* (Marita Westerlind). Samma år även funnen i rabatt vid Skogs i Vall (Fabian Mebus). På Bo Hammars gård i Hörsne dök den upp 2004. Trädgårdar och rabatter är typiska miljöer för denna på ön nyligen spridda växt. Nu har vi totalt 11 noteringar på Gotland för denna art, som först hittades här under 1960/70-talet (årtal osäkert) vid Västergårde i *Vamlingbo* (Petersson 1996, 1997, 2002, 2003).

Dragon, *Artemisia dracunculus*

Dragon hittades år 2004 på en jordhög vid campingen i Lickershamn, *Stenkyrka* (Lena Jonsell). Under senare år är dragon enbart noterad vid Stenhuggarvägen i *Visby* samt på en parkeringsplats i Klintehamn, *Klinte* (Johansson 1998). Som komplettering till en historisk uppgift i samma artikel kan ett belägg anföras från *Visby* hamn, där dragon växte på en avstjälpningsplats (E. Th. Fries i S).

Luktaster, *Aster novae-angliae*

Denna trädgårdsflykting hittades år 2004 vid parkeringen norr om vägen vid Hemse ishall, *Hemse* (Marita Westerlind). Detta verkar vara det första förvildade beståndet på Gotland (jfr. Johansson 1998).

Sommaraster, *Callistephus chinensis*

Några exemplar växte år 2003 på f.d. soptippen i *Tofta* (Jörgen Petersson). Denna odlade art verkar inte tidigare vara omnämnd som förvildad på Gotland. En bild på sommaraster finns i Mossberg & Stenberg (2003).

Blå sommarbinka, *Erigeron annuus* ssp. *annuus*

Tio exemplar av denna trädgårdsflykting växte år 2004 i en vägkant nära koloniträdgården vid Talludden i *Visby* (Elsa Bohus Jensen). För övriga växtplatser samt historik se Johansson (1998).

Ålandsrot, *Inula helenium*

Ett stort exemplar med flera stänglar hittades år 2004 på en skogsplanterad (sju år sedan) f.d. inäga i skogsmark drygt en kilometer nordväst om Sigdes i *Burs* (Barbro Pettersson). Växtens ursprung är okänt och en gåta då det är långt till närmsta gård och ålandsroten inte är känd i odling i grannskapet. Detta är enbart det fjärde fyndet i modern tid (Johansson 1998, Petersson 2002). I den förra artikeln ges en översikt av ålandsrotens historia på Gotland.

Tistelgullfrö, *Xanthium spinosum*

Ett fynd av denna taggiga växt gjordes vid Vindelbosgatan i södra delen av *Visby* år 2003 (Elisabeth Enekvist). Detta är det första fyndet av tistelgullfröet på Gotland. Den växte på en altan i söderläge, där det tidigare under vintern stått ett fågelbord där man matat fåglar med diverse fröblandningar. En intressant jämförelse kan kanske följande vara. I en solrosfrösäck med ursprung från Ungern hittade Arne Hallström i *Stenkumla* ett frö, som planterades i växthus. Ur detta frö uppkom en planta, som visade sig vara ljusst gullfrö (*Xanthium strumarium* ssp. *strumarium*).

Luddvårlök, *Gagea villosa*

Två nya växtplatser har hittats sedan inventeringen år 2002 (Petersson 2003). Ett exemplar växte år 2003 på en sandig fotbollsplan just norr om kyrkan i *Alva* och cirka 2500 exemplar gulfärgade de sandiga torrbackarna mellan Tällungs och Österlings i *Stånga* år 2004 (Jörgen Petersson). Tillsammans med tidigare kända växtplatser finns nu luddvårlöken på 14 lokaler från *Vamlingbo* i söder till *Visby* i norr. Årets fynd i *Stånga* verkar vara den hittills individrikaste växtplatsen för luddvårlök på Gotland. Tidigare rikaste området är kyrkbyn i just *Stånga*, där Isabella Zerne inräknade cirka 1500 exemplar år 1986 (Zerne 1987).

För övriga växtplatser samt artens historik på Gotland hänvisas till Petersson (1999b, 2002, 2003). Växten klassas i den nationella rödlistan (Gärdenfors (red.) 2000) som Sårbar (VU). Den är fridlyst.

Huvudtåg, *Juncus capitatus*

Hittades år 2003 med två exemplar i ett sandigt dike en km sydväst om Kruse i *Sproge* (Gun Ingmansson). Arten växte här tillsammans med, rödnarv, krypnarv, råttsvans, jungfrukam och sumpnoppa (*Spergularia rubra*, *Sagina procumbens*, *Myosurus minimus*,

Tistelgullfrö, *Xanthium spinosum*. Foto: E. Enekvist, okt. 2003, Visby.

Aphanes arvensis, *Gnaphalium uliginosum*). Tidigare endast känd från två andra växtplatser i modern tid: rikligt i ett dike vid Norrgårde i *Sproge* (Petersson 2001) samt cirka tio exemplar i en fuktig plogfåra (en meter från gränsdiket till *Guldrupe*) på Kauparve ägor i *Hejde* (Petersson 1992, 1999b). I den senare artikeln redovisas artens historik på Gotland.

I Rödlistade arter i Sverige 2000 (Gärdenfors (ed.) 2000) återfinns huvudtåget i hotkategorin Sårbar (VU).

Renlosta, *Bromus arvensis*

Cirka 50 exemplar växte 2004 längs en åkerkant cirka 200 m väster om Runne i *Sanda* (Jörgen Petersson). Ett av få fynd under senare år för en art, vilken av Eisen & Stuxberg

(1869) betecknas som ”öfverallt allmän”. För övriga växtplatser samt artens historik på Gotland hänvisas till Johansson (1998) samt Petersson (1999b).

Renlostas klassas i den nationella rödlistan (Gärdenfors (red.) 2000) som Sårbar (VU).

Gultåtel, *Deschampsia bottnica*

Gotlands andra växtplats för denna havsstrandsart hittades år 2004 cirka 500 meter ostsydost om Ars hamn i *Fleringe* (Stellan Hedgren). Den första växtplatsen fanns cirka 1,5 km längre österut, där ett exemplar stod i strandgruset norr om Nackträsk (Petersson 1997). Detta exemplar kunde inte återfinnas vid en kontroll år 2002 (Jörgen Petersson).

Råttsvingel, *Vulpia myuros*

Ny art för Gotland. Inkommen med gräsfrö år 2003, då den hittades i nysådd gräsmatta vid f.d. skolan i *Grötlingbo* (Marita Westerlind).

Litteratur

- Afzelius, P. C. 1844: *Novitie florae gotlandicae*. Upsaliae.
- Aronsson, M. (red.) 1999: *Rödlistade kärlväxter i Sverige - Artfakta*. - ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Ahlfvengren, Fr. E. 1888: Växtgeografiska bidrag till Gotlands flora. - *Bot. Notiser*. 1888: 113-116.
- Cederwald v., G. 1867: Strödda bidrag till Skandinavians Flora. - *Bot. Notiser*. 1867: 162-176.
- Englund, B. 1942: Die Pflanzenverteilung auf den Meeresufern von Gotland. *Acta Bot. Fenn.* 32.
- Fries, E. Th. 1914: Några floristiska notiser från Gotland. *Svensk Bot. Tidskr.* 8: 262-266.
- Fries, E. Th. 1920. Några gotländska växtlokaler. - *Svensk Bot. Tidskr.* 14: 341-344.
- Fries, E. Th. 1934: Några gotländska växtlokaler. - *Bot. Notiser*. 1934: 261-265.
- Fries E. Th., 1942: Några gotländska växtlokaler. *Botaniska Notiser* 1942: 409-412.
- Gärdenfors, U. (ed.) 2000: *Rödlistade arter i Sverige 2000*. - ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hartman, C. J. 1832: *Handbok i Skandinavians Flora*. Ed. 2. Stockholm.
- Hartman, C. 1861: *Handbok i Skandinavians Flora*. Ed. 8. Stockholm.
- Hultén, E. 1950: *Atlas över växternas utbredning i Norden*. - Stockholm.
- Hultén, E. 1971: *Atlas över växternas utbredning i Norden*. 2: dra upplagan. - Stockholm.
- Högström S. & Fähræus G. 1983: Nyheter i Gotlands flora 1983. - *Rindi* 3: 6-15.
- Högström, S. 1984: Millumträsk. - *Rindi* 4: 9-14.
- Högström, S. 1985: Botaniska strövtåg vid Tingstädeträsk. - *Rindi* 6: 38-42.
- Ingmansson, G. & Larsson, B. 1987: Visby växer! *Rindi* 7: 48-57.
- Johansson, B. G. & Larsson, B. 1985: Nyheter i Gotlands flora 1985. - *Rindi* 6: 23-32.
- Johansson, B. G. & Larsson, B. 1996: Odlade växter i Gotlands natur I. *Rindi* 16: 87-199.
- Johansson, B. G. & Larsson B. † 1997. Odlade växter i Gotlands natur II. *Rindi* 17: 47-139.
- Johansson, B. G. 1998: Odlade växter i Gotlands natur III. - *Rindi* 18: 51-161.
- Johansson, K. 1897: Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi grundade på en kritisk granskning af dess kärlväxtflora. - *K.V.A. Handl.*, Bd. 29:1.
- Johansson, K. 1910: Nyare bidrag till kännedomen om Gotlands kärlväxtflora. - *Bot. Notiser* 1910: 209-258.
- Jonsell, B. (red.) 2000: *Flora Nordica* 1. - Stockholm.

- Jonsell, B. (red.) 2001: *Flora Nordica* 2. - Stockholm.
- Karlsson, T. 1997: Förteckning över svenska kärlväxter. - *Svensk Bot. Tidskr.* 91: 241-560.
- Karlsson, T. 2002 a: Nyheter i den svenska kärlväxtfloran I. Ormbunksväxter - jordröksväxter. - *Svensk Bot. Tidskr.* 96: 75-93.
- Karlsson, T. 2002 b: Nyheter i den svenska kärlväxtfloran III. Fjällgröneväxter - flockblommiga. - *Svensk Bot. Tidskr.* 96: 234-255.
- Karlsson, T. 2002 c: Nyheter i den svenska kärlväxtfloran II. Korsblommiga - flockblommiga. - *Svensk Bot. Tidskr.* 96: 186-206.
- Karlsson, T. 2003: Nyheter i den svenska kärlväxtfloran IV. Enhjärtbladiga växter. - *Svensk Bot. Tidskr.* 97: 179-197.
- Landeberg, S. 1811: *Flora Gothlandica*. Handskrift inlämnad till Kungl. Vetenskaps-akademien.
- Larsson, B. 1986: Stränderna vid Näsviken 14 september. - *Rindi* 6: 94.
- Lönnroth, K. J. 1882: Berättelser av botanisk resa i östra Småland och på Gotland. *Öfvers. K.V.A. Förh.* 1882: 4.
- Matsson, L. P. R. 1895: Botaniska reseanteckningar från Gotland, Öland och Småland 1893 och 1894. *Bihang till K.V.A. Handl.*, Bd 21 Afd. III: 8.
- Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003: *Den Nya Nordiska Floran*. - Tangen, Norge.
- Murbeck, S. 1892: Studien über Gentianen aus der Gruppe Endotricha Froel. - *Acta Horti Bergiani* Band 2 Nr. 3.
- Nilsson, B.-O. & Olsson, Y. 1985: *Ädellövskog i Grötlingbo*. - Länsstyrelsen i Gotlands län, Naturvårdsfunktionen.
- Nilsson, Ö. 1981: Gräsfröinkomlingar och andra kulturspridda växter på Gotland. - *Svensk Bot. Tidskr.* 75: 65-69.
- Petersson, J. 1989: Nyheter i Gotlands flora 1988. - *Rindi* 9: 3-15.
- Petersson, J. 1992: Nyheter i Gotlands flora 1991. - *Rindi* 12: 4-18.
- Petersson, J. 1993: Nyheter i Gotlands flora 1992. - *Rindi* 13: 14-26.
- Petersson, J. 1994: Nyheter i Gotlands flora 1993. - *Rindi* 14: 4-18.
- Petersson, J. 1995: Nyheter i Gotlands flora 1994. - *Rindi* 15: 4-17.
- Petersson, J. 1996: Nyheter i Gotlands flora 1995. - *Rindi* 16: 14-33.
- Petersson, J. 1997: Nyheter i Gotlands flora 1996. - *Rindi* 17: 3-14.
- Petersson, J. 1998: Hotade växter på Gotland. Del 1: Försvunna och akut hotade arter. - *Rindi* 18: 4-43.
- Petersson, J. 1999 a: Nyheter i Gotlands flora 1997 och 1998. - *Rindi* 19: 3-23.
- Petersson, J. 1999 b: Hotade växter på Gotland. Del 2: Sårbara arter. - *Rindi* 19: 59-118.
- Petersson, J. 2000: Nyheter i Gotlands flora 1999. - *Rindi* 20: 11-17.
- Petersson, J. 2001: Nyheter i Gotlands flora 2000. - *Rindi* 21: 5-15.
- Petersson, J. 2002: Nyheter i Gotlands flora 2001. - *Rindi* 22: 3-16.
- Petersson, J. 2003: Nyheter i Gotlands flora 2002. - *Rindi* 23: 47-64.
- Petersson, B. 1949: Gotländska vegetationsproblem. - *Bot. Notiser*. 1949: 377-394.
- Rosén, J. P. & Wahlenberg, G. 1821: *Gotlandiae plantae rariores*. - *Nov. Act. Ups.* Ser. II Vol. VIII. Uppsala.
- Säve, C. 1837: *Synopsis Floræ Gothlandicæ*.
- Westöö, O. A. 1852: *Förteckning på Växtställen för Rarare Växter inom de särskildte Söcknarne på Gotland*. - Handskrift. Avskrift gjord 1864 av Irenis Antipas Ericsson förvaras hos Gotlands Botaniska Förening.
- Zerne, I. 1987: Luddvårlök i Stånga - en inventering. - *Rindi* 7: 31-34.

Jörgen Petersson
Humlegårdsvägen 18
621 46 Visby

Inventering av nipsippa, *Pulsatilla patens*

JÖRGEN PETERSSON

Nipsippa förekommer i Sverige endast på Gotland och i Ångermanland. Arten är fridlyst och upptagen i den svenska rödlistan (Gärdenfors (ed.) 2000) som Missgynnad (NT). Den är även medtagen i EUs Habitatdirektiv. Därmed skall Sverige inom ramen för Natura 2000 avsätta skyddade områden för att säkerställa artens fortlevnad i landet. Det inventerade området på västra delen av Filehajdar har senare år 2004 till vissa delar beslutats ingå i Natura 2000.

Inventeringen genomfördes som en totalräkning av antalet blommande/fruktsättande exemplar inom området. Den genomfördes under tiden 17 april – 31 maj 2004. Som komplettering genomfördes den 4 och 6 juni en rutininventering för att bl.a. kunna beräkna andelen sterila exemplar, andelen avbetade exemplar samt antalet blommor per exemplar.

Miljöförhållanden

Området utgörs av ett högt liggande kalkområde och är bevuxet med gles kalkbarrskog, främst tall och enbuskar, men även gran. Vissa delar utgörs av skarpa kalkhällar med ytterst tunt jordtäck. I en del områden samt utanför centrumområdet övergår kalkbarrskogen i barrskog med djupare jordmån. En del hyggen finns inom området. Nipsipporna föredrar att växa i kalkbarrskogen, och undviker oftast både rena kalkhällar och djupare jordmån. På hyggena var nipsipporna minst lika talrika som i omgivande kalkbarrskog. Hyggena var inte markberedda dock på grund av den grunda jordmånen.

Området har troligen liksom övriga utmarker på Gotland tidigare betats på en extensiv basis. Bengt Pettersson skriver (fältanteckningar 1945, Umeå Universitet): "Pulsatilla patens; Othem; S om Sojdbro (E gården); Fru Rosenberg m barn visade lokalen för Pulsatilla patens alldeles S om E gården i torr tallskog (end. ett fåtal ex.) Förr hade den funnits mkt nära gården, trol. införd hit från File hajdar där den plockades (utkastade frukter!) I fru Rosenbergs barndom var P. patens rel. sparsam på File hajdar. Ända till oljeborringarnas tid hade färbete ägt rum på File hajdar (I varje fall är sen spridning en realitet!)". Han anför även följande i sin avhandling (1958): "På Filehajdar har betesgång förekommit ända fram i detta århundrade, men den hade redan under senare delen av 1800-talet alltmer inskränkts (enligt uppgift av bl.a. hemmansägare Karl Pettersson,

Othemars i Othem) och har helt upphört över större delen av lokalområdet”.

Numera förekommer inget bete i området (förutom lokalt av kaniner). Nipsippan har med all sannolikhet gynnats av det upphörda betet. Rikligheten på vissa hyggen antyder dock att igenväxningen kanske har gått över maximala nivån för nipsipporna. De verkar gynnas av en viss uttunning av trädtheten och därmed ökat ljusinsläpp.

Blomning och fruktsättning

Nipsippan blommar tidigt på året i slutet av april – början av maj. Vid blomningen saknas blad, vilka först uppträder under växtens fruktsättning i slutet av maj. Den sprider sig med frön, men avsätter även bladrosetter från en jordstam. Vid räkningarna ansågs blommor mindre än tio centimeter från varandra komma från samma exemplar. Mellan tio och tjugo centimeters avstånd mellan blommorna bedömdes det från fall till fall om de utgjordes av samma individ eller kom från olika individ. Vid ett avstånd över tjugo centimeter räknades blommorna i allmänhet som olika individ. I början av räkningsperioden var exemplaren alltså i blom, dock var vissa nipsippor fortfarande i knopp, varför en del sent utvecklade exemplar troligen ej kunde ses.

I slutet av perioden var samtliga exemplar i frukt och hade utvecklat en rik bladsättning i form av bladrosetter. Härvid konstaterades att många exemplar enbart förekom som sterila exemplar d.v.s. som bladrosetter. I frukt var exemplaren betydligt svårare att se jämfört med de blommande exemplaren, varför räkningarna måste utföras med noggrann avspänning av markerna som passerades.

På vissa exemplar avbröts fruktsättningen och fruktbollen utvecklades ej. De böjde denna nedåt och blev förkrympta. Orsaken fastslogs ej men kan ha berott på insektsangrepp (riddarskinnbaggar sågs ofta i fröbollarna!) eller att fruktsättningen aborterats. Vissa blommande exemplar avbetades av orrar och kaniner i området.

Totalinventeringens genomförande

Räkningarna i kärnområdet genomfördes av Jörgen Petersson och Gun Ingmansson. Elsa Bohus Jensen har genomfört räkningen av merparten av övriga lokaler på Gotland. Vissa lokaler har även räknats av Gun Ingmansson, Bengt och Lena Jonsell samt Lars-Åke Pettersson. Rutinventeringen genomfördes av Jörgen Petersson.

Vid räkningarna i kärnområdet användes som kartmaterial en orienteringskarta över området. Med hjälp av fasta punkter (stenar, språnghål, stigar m.m.) indelades inventeringsområdet i rutor på cirka 150 x 150 m. Gränserna för områdena snitslades och hörnen inmättes med GPS. Vid själva räkningen snitslades sedan gator på cirka 30 – 40 m bredd, vilket var nödvändigt för att ha kontroll på vilka exemplar som räknats. I utkanten av områdena inmättes påträffade exemplar med GPS och räknades.

Rutininventeringens genomförande

Räkningspunkter bestod av jämna koordinater inom Rikets nät med 200 meters mellanrum i väst → östlig riktning likväl som i syd → nordlig riktning. Den sydvästligaste koordinaten utgjordes av →1670800 ; ↑ 6402600, den nordvästligaste av →1670400 ; ↑ 6403600, den sydostligaste av →1671800 : ↑ 6402600 samt den nordostligaste av →1671800 : ↑ 6403600. Inom ramen för dessa ytterpunkter fanns alltså ett rutnät med 200-meters lucka i ovan angivna riktningar. Sammantaget fanns i rutnätet 43 mätpunkter, vilka uppsöktes med hjälp av GPS. Från dessa mätpunkter utmättes en kvadratisk ruta på 10 x 10 m med diagonalen i nordostlig riktning. Varje ruta omfattade således 100 m².

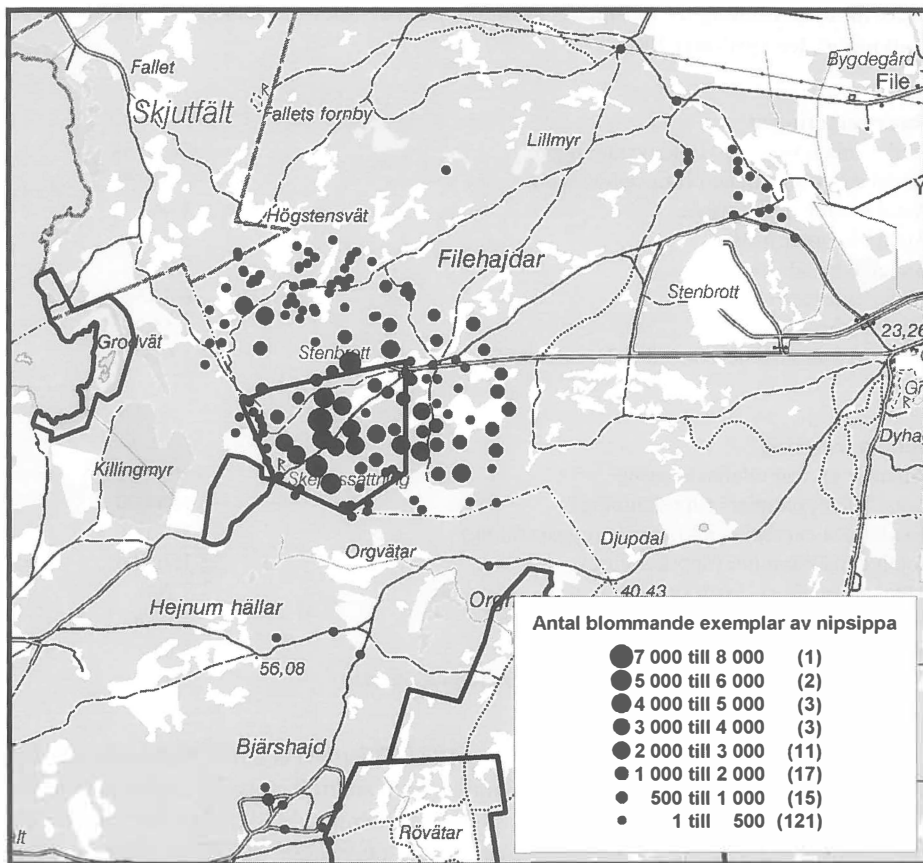
Inom detta område räknades fertila exemplar enligt ovan nämnda kriterier (10-20 cm) samt antalet blommor på dessa exemplar. En ny bedömning av antalet exemplar gjordes även med hjälp av bladmassan, som bättre än blommorna indikerar var ett exemplar börjar och slutar. Exemplar utsatta för avbetning noterades, liksom antalet betade blommor. Även de sterila rosetterna räknades, liksom de rosetter i vilka man ibland påträffade fjolårsståndare. Slutligen inräknades även aborterade blommor samt hybrider med fältsippa, *Pulsatilla pratensis*.

Resultat av inventeringarna

Totalinventeringen

Sammantaget noterades år 2004 inte mindre än **113 182** blommande nipsippor på Gotland varav hela **107 052** exemplar inom de räknade områdena på västra delen av Filehajdar i *Othem* socken (enstaka exemplar inom *Hejnum* socken). Tidigare har uppskattningar av beståndet på denna del av Filehajdar gjorts i intervallet från "kanske inte 10 000 ex", >10 000 till 40 000 exemplar (B. Pettersson fältanteckningar 1939, Rosvall 1986, Bo Göran Johansson i PGF). Arten visar en spridning i detta område, främst mot nordväst, sedan inventeringar för Projekt Gotlands Flora genomfördes här under slutet av 1980-talet (Bo Göran Johansson muntl.). Från övriga delar av Filehajdar i *Othem* inräknades 925 exemplar (>366 exemplar enl. Rosvall 1986).

Från de olika lokalområdena på övriga Gotland inräknades följande antal (Rosvalls siffror inom parentes): på det numera igenvuxna Tonnklint i Lojsta 0 exemplar (50), skogarna mellan *Etelhem* och *Buttle* 827 exemplar (>1225), skogarna mellan *Etelhem* (inga exemplar hittades i denna del av *Etelhem* 2004) och *Hejde* 192 exemplar (>402, varav >202 inom *Etelhem*), nordost Gasmyr i *Ardre* 205 exemplar (ny växtplats hittad av Jörgen Petersson år 2000), Sion (*Västerhejde*) sydsydost inom *Träkumla* 56 exemplar (70), runt grustaget i *Träkumla* bort mot Slättflishage i *Follingbo* 350 exemplar (>581), Skrubbsbshagen i *Follingbo* 29 exemplar (>100), norr Ölbäck i *Endre* samt runt *Hejdeby* hållar 595 exemplar (>315), *Hejnum* hållar mot norr 1255 exemplar (>170), vid Fallets fornby i *Tingstäde* 0 exemplar (50), vid Glästäde i *Lärbro* 3 exemplar (1), sydväst till

Karta över nipsippans utbredning på File hajdar 2004. Områden som ingår i nätverket Natura-2000 är markerade med svart grov linje. S. Hedgren, Länsstyrelsen i Gotlands län.

väst om Gåsmyr i *Lärbro* bort mot vägskälet öster om Tjugmyr i *Rute* 181 exemplar (262), Norderskogen vid Fleringevägen i *Rute* 6 exemplar (20) och slutligen i skogarna runt Rutemyr och Galtmyr i *Rute* 250 exemplar (>320).

Exemplarens fördelning täthetsmässigt på Filehajdar framgår av kartan ovan.

Rutininventeringen

Resultaten sammanfattas i tabellen på nästa sida.

Statistik över räkning av nipsippa, *Pulsatilla patens*, på File Haidar, Othem socken på Gotland under april-maj 2004.

Rutininventeringen

Andel "bladexemplar" i rutininventeringen	96,91 %
Andel sterila exemplar i rutininventeringen	28,42 %
Antal blommor per planta	1,46
Antal blommor/bladex.	1,51
Andel avbetade ex.	7,22 %
Andel avbetade blommor	6,35 %
Andel hybrider	1,55 %
Andel ej blommande ex. med fjolårsståndare	1,94 %

Totalinventering

Räknade ex. vid totalinventering	107 052
Antal "bladexemplar" (uppskattning)	104 000
Totalt antal exemplar. inkl. sterila (uppskattning)	377 000
Totalt antal blommor (uppskattning)	156 000
Antal avbetade ex. totalt (uppskattning)	7 700
Antal avbetade blommor totalt (uppskattning)	10 000
Antal hybrider totalt (uppskattning)	1 650
Antal ej blommande men med fjolårsståndare (uppskattning)	2100

Under inventeringen räknades sammanlagt **107 052** fertila exemplar. Vid denna räkning sattes 10-20 cm som gräns mellan skilda individ. Som kontroll räknades i rutininventeringen även alla exemplar utgående från bladmassans utbredning. Med detta kriterium erhöles en något lägre siffra för antalet exemplar än den utnyttjade 10-20 cm gränsen under inventeringen. Andelen "bladexemplar" av totalantalet var då cirka 97 %. Omräknat på hela inventeringsområdet skulle då de fertila exemplaren utgöras av **104 000** individ.

Med rutininventeringen som utgångspunkt har också procenten fertila exemplar i förhållande till totalantalet fertila + sterila rosetter framräknats. Därvid framkom att de fertila i rutorna enbart utgjorde cirka 28 % av totala antalet exemplar. Eftersom 107 052 fertila exemplar inräknades under totalinventeringen ger denna procentsats en framräknad total population på västra delen av Filehajdar bestående av cirka **375 000** plantor.

De flesta av de sterila rosetterna utgörs sannolikt av unga exemplar, som bygger upp en näringsreserv i rotstocken för kommande energikrävande blommningar. Minst 2 % av rosetterna har dock tidigare blommat, då de har fjolårsståndare kvar i rosetten. Möjligen vilar dessa exemplar till nästa säsong. Självklart kan fler än dessa två procent ingå i denna grupp, då vissa vinterståndare med all sannolikhet försvinner under vintern.

Antalet blommor har med utgångspunkt från rutininventeringens resultat framräknats till nära 1,5 per planta. Översatt till hela populationen inom området borde det finnas cirka **156 000** blommor på västra delen av Filehajdar.

Nipsippa, *Pulsatilla patens*, med ljusrosa blommor. Foto: G. Ingmansson, File hajdar 2004.

En hel del blommande exemplar har varit utsatta för avbetning. I större delen av området främst av orrar, som biter av blommorna på ett tidigt stadium. Troligen är de näringsrika och eftertraktade inför vårens äggläggning. Vid tidpunkten för blomningen finns inte heller så många alternativ i form av andra växter med fräscha skott eller blommor. Andelen avbetade blommor utgörs enligt rutininventeringen av drygt sex procent. Över hela området bör alltså drygt **9900** blommor försvinna genom avbetning.

Söder och norr om det gamla kalkbrottet (centralt i inventeringsområdet) har en kaninstam etablerat sig. De bebor de avbaningsmassor, som ligger i högar i detta område. En extra ruta räknades i närheten av kaninkolonin. Här var hela 79 % av de fertila exemplaren avbetade! Kaninerna utgör här lokalt ett hot mot nipsipporna. Världigt få blommor överlever här till fruktsättning.

Frukt- och fröproduktion samt grobarhet för frön hos nipsippan har undersökts av Lindell (1998).

Nipsippans status i övrigt

Nipsippa finns med flera underarter från Mellaneuropa samt från östra Europa österut genom Sibirien till Nordamerika. Vår underart (*Pulsatilla patens* ssp. *patens*) inskränks till Mellaneuropa, Norden samt östra Europa.

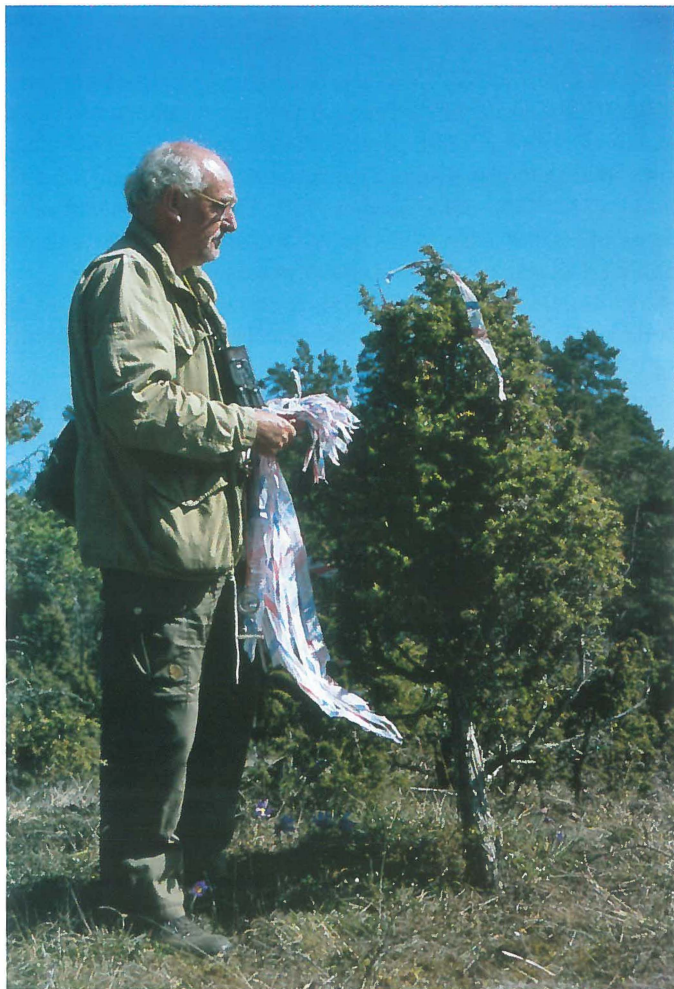
Nipsippa, *Pulsatilla patens*, färgform där blommorna är nästan vita på insidan och har blekviolett utsida.
Foto: G. Ingmansson, File hajdar 2004.

Nipsippan förekommer som tidigare sagts inom Sveriges gränser även i Ångermanland. Här har antalet lokaler minskat genom åren och arten finns nu enbart kvar inom ett 0,5 × 0,5 kilometer stort område norr om Faxälven i Ramsele. Antalet blommande exemplar höll sig vid flera räkningar åren 1975-85 mellan 1000-2000. I slutet av 1980-talet sjönk frekvensen till runt 700 exemplar. Efter röjningsinsatser i området återtog den tidigare numerären på drygt tusen exemplar åtminstone fram till 1997 (Mascher 1990, Aronsson 1999).

I Finland har växten haft en vikande tendens (Uotila 1996) och har klassats som Endangered (EN). Arten är även rödlistad i Tjeckien (Critically threatened taxa, C1), Tyskland (EN), Moldavien, Litauen, Lettland (Data Deficient, DD) och Estland (Care demanding). Dess status i Ungern, Polen, Rumänien och i övrigt österut har ej gått att uttröna i dagsläget.

Färgformer

Under inventeringarna på Filehajdar uppmärksammades flera avvikande färgformer hos nipsippan (Gun Ingmansson, Jörgen Petersson). Den vanligaste avvikande färgformen var blommor med silvervit insida och violett utsida (ett exemplar med ljus violett), vilken

Jörgen Petersson under inventering på File hajdar 2004. Inventeringsområdena märks ut provisoriskt med pappersremsor. Foto: G. Ingmansson.

hittades på sex växtplatser (se Larsson 1994). Former med rosa blommor noterades på en växtplats (se Rosvall 1976, Larsson 1994). Följande varianter, vilka förekom hos vardera ett exemplar, verkar inte tidigare vara beskrivna (koordinater enligt rikets nät inom parentes): silvrig utsida (grönt inslag), blekviolett insida (O 1671471; N 6403056), silvrig (något violett anstrykning) utsida, normal insida (O 1671854; N 6403102) och slutligen en form med gräddvita kronblad (O 1671192; N 6402822).

Sammanfattning

Västra delen av Filehajdar hyser större delen av Sveriges nipsippor. Vid totalräkningen i april-maj 2004 noterades 107 052 blommande exemplar. Totala populationen inklusive sterila individer har beräknats till cirka 375 000 plantor. På övriga delar av Filehajdar samt på övriga Gotland fanns 6432 exemplar. Troligen har beståndet på Filehajdar tidigare underskattats, men en spridning har även märkts sedan 1980-talet. Många växtplatser främst på södra och mellersta Gotland har sedan 1980-talet istället haft en vikande numerär, medan andra företer en ökning. Det senare gäller främst förekomsterna i *Hejnum*.

Primärlokalen för nipsippa på Tonnklint i *Lojsta* (Floderus & Stenhammar 1855) verkar numera vara utgången. Detta p.g.a. igenväxning med träd och sly åstadkommet genom bristande bete och röjning på denna skyddade kalkkulle.

För fakta om nipsippans upptäckthistoria på ön hänvisas till Rosvall (1986) och Petersson (1999b). Arten är klassad i hotkategorin Hänsynskrävande (NT) (Gärdenfors (red.) 2000). Den är även upptagen i EUs Habitatdirektiv. Nipsippan är fridlyst.

Litteratur

- Aronsson, M. (red.) 1999: *Rödlistade kärlväxter i Sverige - Artfakta*. - ArtDatabanken, SLU, Uppsala. EUs *Habitatdirektiv* (Bilaga 2 och 4; Rådets direktiv 92/43/EEG).
- Floderus, M. M. & Stenhammar, J. C. W. 1855: *Pulsatilla patens* funnen på Gotland. *K. V. A. Förh.* 11.
- Gärdenfors, U. (ed.) 2000: *Rödlistade arter i Sverige 2000*. - ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Johansson, K. 1897: Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi grundade på en kritisk granskning af dess kärlväxtflora. *K. V. A. Handl.*, Bd. 29:1.
- Johansson, K. 1912: Bidrag till de gotländska Pulsatillornas naturhistoria. - *Svensk Bot. Tidskr.* 6: 1-40
- Jonsell, B. (red.) 2001: *Flora Nordica 2*. - Stockholm.
- Larsson, B. 1994: Avvikande färgformer i Gotlands flora, en översikt. *Rindi* 14: 54-90.
- Lindell, T. 1998: Breeding systems and crossing experiments in *Anemone patens* and in *Anemone pulsatilla* group (Ranunculaceae). - *Nordic J. Bot.* 18: 549-561.
- Rosvall, S. 1976: *Fagningros och jordsyren*. Södertälje.
- Rosvall, T. 1986: Sippor. - *Rindi* 6: 4-22.
- Petersson, J. 1999 b: Hotade växter på Gotland. Del 2: Sårbara arter. - *Rindi* 19: 59-118.
- Pettersson, B. 1958: Dynamik och konstans i Gotlands flora och vegetation. *Acta Phytogeogr. Suec.* 40. Uppsala.
- Uotila, P. 1996: Decline of *Anemone patens* (Ranunculaceae) in Finland. - *Symb. Bot. Ups.* 31: 3, 205-210.

Jörgen Petersson, Humlegårdsvägen 18, 621 46 Visby

Rättelse

I artikeln *Stor käringtand*, *Lotus pedunculatus* var. *pedunculatus*, av Elsa Bohus Jensen, införd i *Rindi* nr 1 2004 har det blivit ett skrivfel i första raden på sid. 25: Det står där att det material som såldes av Lindbloms frö, importerat från Nya Zeeland, var den diploida rasen. Det ska stå:

”Detta material var den tetraploida rasen som importerades från Nya Zeeland.”

Innehåll

- 3 Jörgen Petersson: Nyheter i Gotlands flora 2003 och 2004
- 26 Jörgen Petersson: Inventering av nipsippa, *Pulsatilla patens*

Öppet hus sommaren 2005

Vi har som tidigare Öppet hus-träffar i år, med början måndag 30 maj. Alla som har frågor, behöver bestämningshjälp eller bara vill träffa likasinnade är välkomna!

Vi har öppet varannan måndag från kl. 18.30 (jämna veckor) fram till och med 22 augusti, dvs. 30 maj, 13 juni, 27 juni, 11 juli, 25 juli, 8 augusti och 22 augusti.

Adress: Södra Murgatan 45, Visby

Vägbeskrivning: Parkering finns vid Östercentrum och Murgrönan. Gå in på Hansabios gård (ingång från S. Murgatan), genom grind i lågt plank till vänster och sedan dörren i huset på höger sida (samma hus som biografen). Vi disponerar en stor lokal i bottenplanet och ett mindre rum en trappa upp i IOGT/NTO:s lokaler.

